

AYOL QAHRAMONNING ICHKI TAJRIBASINI BADIY IFODALASH: XOTIRA, SEZGI VA RUHIY SILJISH

Gulnoza Egamberdiyeva

Namangan davlat universiteti tadqiqotchisi

gulnozae24@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0004-9804-9204>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22643465>

Qabul qilindi: 1-sentabr 2026-yil • Ma'qullandi: 6-sentabr 2026-yil • Nashr qilindi: 7-sentabr 2026-yil

Annotatsiya.

Maqolada Nodira Ibrohimova hikoyalarida ayol qahramonning ichki tajribasi xotira, sezgi, kutish va ruhiy siljishning o'zaro bog'lanishi asosida qanday badiiy ifodalanishi tahlil qilinadi. Tahlil tashqi signalning qahramon idrokida shaxsiy ma'no kasb etishi, xotira yoki assotsiatsiyani faollashtirishi va vaziyatga munosabatni o'zgartirishi kabi ketma-ket jarayonlarga qaratiladi. Natijada adiba hikoyalarida ichki tajriba "signal – ichki ma'nolanish – qayta baholash – ruhiy siljish" tarzidagi dinamik poetik mexanizm orqali yuzaga chiqishi asoslanadi.

Kalit so'zlar:

ayol obrazi, ichki tajriba, xotira, sezgi, kutish, ruhiy siljish, psixologizm, idrok, badiiy detal, Nodira Ibrohimova.

Kirish.

Qisqa hikoyada qahramonning ichki hayotini keng psixologik sharhlar orqali bayon qilish har doim ham zarur emas. Janrning ixchamligi voqea, detal va ruhiy holat o'rtasidagi aloqani zichlashtiradi: kichik bir sezgi, takrorlangan vaqt belgisi yoki kundalik predmet butun bir kechinmalar qatlamini ishga tushirishi mumkin. Shu ma'noda qisqa hikoyaning psixologik imkoniyati tasvir hajmida emas, tanlangan belgining qahramon ongida qancha ma'no hosil qila olishida ko'rinadi [1].

Narrativ tahlil nuqtayi nazaridan ichki tajriba faqat muallifning bevosita izohi yoki ichki monolog orqali emas, qahramon idroki, xotirasi, vaqtini his qilishi va voqelikka bergan javobi orqali ham shakllanadi [2]. Nodira Ibrohimovanning "Chorshanba uchun ko'ylak", "Farzand isi", "Ikkinchi imkon", "Voz kechilgan kitoblar" va "Talvasa" hikoyalari ana shu bilvosita psixologik ifodaning turli ko'rinishlarini kuzatish imkonini beradi. Ushbu maqolada hikoyalar bir mavzu atrofida jamlanadi: tashqi voqea yoki sezgi qahramonning ichki tajribasiga qanday aylanadi?

Maqolaning maqsadi Ibrohimova hikoyalarida xotira va sezgini alohida motivlar sifatida sanash emas, balki ularning ruhiy siljishni yuzaga keltiruvchi mexanizmdagi o'rnini aniqlashdir. Shu bois tahlilda uch mezon asosiy hisoblanadi: birinchidan, ichki jarayonni boshlovchi tashqi signal; ikkinchidan, shu signalning qahramon ongida qayta ma'nolanishi; uchinchidan, mazkur ma'nolanishdan keyin yuz beradigan ichki munosabat o'zgarishi. Bunday yondashuv ayol ruhiyatini tayyor psixologik sifatlar yig'indisi sifatida emas, matn davomida shakllanadigan jarayon sifatida ko'rishga imkon beradi.

Tashqi signal va ichki ma'no: psixologik jarayonning boshlanish nuqtasi

Ibrohimova hikoyalarida ichki kechinma ko'pincha tashqi olamdan butunlay ajralgan holda boshlanmaydi. Aksincha, qahramon ongini harakatga keltiradigan dastlabki turtki kundalik

hayotning o'zidan keladi: muayyan kun, hid, kitob, eslashga majbur qiladigan vaziyat yoki ruhiy bosim. Bunday signalning badiiy ahamiyati uning o'zida emas, qahramon uchun qanday shaxsiy ma'no kasb etishida. Bir xil predmet yoki voqea boshqa odam uchun oddiy bo'lishi mumkin, biroq qahramon tajribasi bilan tutashganda u ichki jarayonning boshlanish nuqtasiga aylanadi.

Bu yerda muhim farq bor: tashqi signal ruhiy holatni shunchaki "ifodalab" qo'ymaydi. U xotira, kutish yoki xavotir bilan bog'lanib, qahramonning vaziyatni avvalgidan boshqacha ko'rishiga sabab bo'ladi. Demak, psixologik mazmun predmetga oldindan biriktirilgan belgidan emas, matn ichida yuzaga kelgan munosabatdan hosil bo'ladi. Aynan shu munosabat Ibrohimova nasrida detalni psixologik izohning o'rnini bosuvchi emas, balki ichki tajribani harakatga keltiruvchi vositaga aylantiradi.

Sezgi xotirani uyg'otganda: "Farzand isi"dagi ichki tajriba

"Farzand isi" hikoyasida ichki jarayonning boshlanishi hid sezgisi bilan bog'langan [5]. Hidning badiiy ta'siri shundaki, u avval batafsil izohlanib, keyin hissiy reaksiyaga olib kelmaydi; aksincha, bir lahzada qahramonning hissiy xotirasini faollashtiradi. Shu sabab sezgi bilan eslash o'rtasida mantiqiy izoh talab qiladigan uzoq masofa qolmaydi. O'tmish hozirgi lahzaga bevosita kirib keladi va qahramonning ayni damdagi ruhiy holatini qayta belgilaydi.

Mazkur hikoyada onalik tajribasini umumiy "mehr" yoki "sog'inch" bilan nomlash tahlilni soddalashtirib yuboradi. Badiiy ta'sir aynan shunda: qahramonning hissi tayyor nom orqali emas, sezgi va xotiraning qo'shilishi orqali o'quvchiga yetadi. Hid tashqi muhitga tegishli jismoniy signal bo'lsa-da, uning ma'nosi individual tajribada ochiladi. Natijada "ona" obrazi mavhum ijtimoiy rol emas, o'z xotirasi, yo'qotish yoki yaqinlik hissinin o'ziga xos tarzda boshdan kechirayotgan shaxs sifatida ko'rinadi.

Bu mexanizmدا vaqt ham o'ziga xos tarzda ishlaydi. O'tmish alohida retrospektiv bo'lim sifatida hikoyaga kiritilmaydi; u sezgi orqali hozirgi holatning tarkibiga aylanadi. Shuning uchun xotira bu yerda avval bo'lib o'tgan voqeani eslatishdan ko'ra kuchliroq vazifa bajaradi: u qahramonning hozirgi o'zini his etishiga ta'sir qiladi. Ichki tajribaning ruhiy zichligi ham shu birikmada — sezgi, xotira va hozirgi lahzaning ajralmasligida yuzaga keladi.

Kutishdan o'zini baholashga: "Chorshanba uchun ko'ylak"

"Chorshanba uchun ko'ylak"da psixologik turtki sezgi emas, takrorlanadigan vaqt va unga bog'langan tayyorgarlikdir [3]. Chorshanba qahramon uchun oddiy kalendar kuni bo'lib qolmaydi; u e'tirof, uchrashuv yoki qadrlanish ehtimoli bilan hissiy jihatdan to'yinadi. Ko'ylak esa shu kutishning moddiy tayanchiga aylanadi. Muhim jihat — predmetning o'zi emas, qahramonning unga yuklagan umidi va shu umid bilan o'zini baholashi.

Kutish davom etar ekan, uning ichki mazmuni ham bir xil qolmaydi. Dastlab imkoniyat sifatida his qilingan vaqt asta-sekin shubha va ichki taranglikni kuchaytiradi. Shu o'zgarish qahramonning boshqalarning munosabatiga qanchalik bog'langanini ko'rsatish bilan cheklanmaydi; u qahramonning o'z qadri haqidagi tasavvurini ham sinovga soladi. Psixologik siljish tashqi voqeaning keskin o'zgarishidan emas, ilgari umid bergan belgining endi boshqacha ma'no bera boshlashidan yuzaga keladi.

Shu nuqtada "Chorshanba uchun ko'ylak"ning ichki mantiqi "kutish" tushunchasidan kengayadi. Hikoya qahramonning kutayotgan narsasi haqidagina emas, kutish orqali o'zini qanday tutib turgani va qanday ma'noga bog'lab qo'ygani haqida hamdir. Demak, ruhiy tajriba tashqi vaqtni boshdan kechirish bilan emas, vaqtga shaxsiy ma'no berish bilan shakllanadi. Bu esa Ibrohimova psixologizmining muhim xususiyatlaridan biri — oddiy vaziyatni qahramonning o'ziga munosabati bilan bog'lash tamoyilini ko'rsatadi.

Xotira bilan ichki muzokara: "Ikkinchi imkon" va "Voz kechilgan kitoblar"

"Ikkinchi imkon"da xotira sezgi orqali birdan uyg'onadigan holatdan ko'ra, qahramonning ongli qarori bilan tortishadigan ichki kuch sifatida ko'rinadi [6]. O'tmishdan uzoqlashish istagi mavjud, biroq hissiy tajriba bitta qaror bilan bekor bo'lib ketmaydi. Shu sabab qahramonning ichki holati "unutish" va "eslash"ning oddiy qarama-qarshiligiga sig'maydi. Asosiy ziddiyat — aql bilan tanlangan yo'nalish va hissiy xotiraning davomiyligi o'rtasida.

Mazkur tafovut qahramonni faqat boshiga og'ir voqea tushgan shaxs sifatida emas, o'z ruhiy tajribasiga faol munosabat bildirayotgan inson sifatida ko'rsatadi. U o'tmishdan qutulishni

xohlashi mumkin, lekin ayni paytda o'sha o'tmish uning hozirgi qarorlarini shakllantirib turadi. Shuning uchun "ikkinchi imkon" faqat tashqi vaziyatdagi yangi imkoniyat emas; u o'z xotirasini qanday qabul qilish, qayta baholash va u bilan yashash masalasiga ham aylanadi. Ruhiy siljish to'liq unutishda emas, o'tmishning hozirgi hayotdagi o'rnini yangicha anglash ehtimolida namoyon bo'ladi.

"Voz kechilgan kitoblar"da esa xotira predmet bilan tutashadi [4]. Kitoblarning qayta ahamiyat kasb etishi qahramonning ilgari chetga surilgan intellektual va shaxsiy ehtiyojlarini yana sezishiga imkon beradi. Bunda predmetning qiymati uning o'qiladigan buyum ekanida emas, qahramonning avvalgi "men"i bilan aloqani tiklash qobiliyatida. Kitoblar shu tariqa yo'qotilgan vaqtni qaytarib bermaydi, lekin qahramonga o'z hayotida qaysi ehtiyojlar chetga surilganini anglash uchun ichki masofa yaratadi.

Bu ikki hikoyani yonma-yon ko'rish xotiraning Ibrohimova poetikasidagi ikki xil vazifasini ajratishga yordam beradi. "Ikkinchi imkon"da xotira qarorga qarshilik ko'rsatib, ichki ziddiyatni kuchaytirsa, "Voz kechilgan kitoblar"da u shaxsiy ehtiyojni qayta tanishga xizmat qiladi. Har ikkala holatda ham o'tmish passiv ma'lumot emas. U qahramonning hozirgi o'ziga munosabatini o'zgartiradigan faol ruhiy omildir.

Ruhiy bosim va idrokning o'zgarishi: "Talvasa"

"Talvasa" hikoyasida ichki tajribaning yana bir ko'rinishi — ruhiy bosimning voqelikni qabul qilishga ta'siri kuzatiladi [7]. Mavjud tadqiqot korpusi hikoyada qo'rquv va bosimning qahramon ongida qayta ishlanishini asosiy psixologik yo'nalishlardan biri sifatida ko'rsatadi. Shu bois bu asarni tahlil qilishda tashqi hodisalarning o'zidan ko'ra, ularning qahramon idrokida qanday og'irlik kasb etishiga e'tibor qaratish muhim.

Ruhiy bosim kuchaygan sari tashqi olamning ma'nosi ham o'zgarishi mumkin: bir xil vaziyat ilgari neytral tuyulgan bo'lsa, ichki taranglik sharoitida tahdid yoki beqarorlik belgisi sifatida qabul qilinadi. Bu yerda ichki holat voqelikni "almashtirib" yubormaydi; u voqelikni talqin qilish usulini o'zgartiradi. Shuning uchun ruhiy siljish faqat hissiyotning kuchayishi emas, idrokning qayta tashkil topishidir. Ibrohimova psixologizmi uchun aynan shu jihat muhim: kechinma tashqi dunyodan uzilmagan, balki uni qabul qilish shakliga singdirilgan.

Ichki tajribani ifodalashning dinamik modeli

Tahlil qilingan hikoyalarda bir xil syujet modeli takrorlanmaydi, biroq ichki tajribani ifodalashda umumiy poetik mantiq ko'zga tashlanadi. Birinchi bosqichda tashqi signal paydo bo'ladi: hid, kun, predmet, xotirani qo'zg'atuvchi vaziyat yoki ruhiy bosim. Ikkinchi bosqichda bu signal qahramonning individual tajribasi bilan tutashadi. Uchinchi bosqichda avvalgi munosabat qayta baholanadi: umid shubhaga, unutish istagi xotira bilan ichki muzokaraga, kundalik predmet esa o'zlikni qayta tanish vositasiga aylanishi mumkin.

To'rtinchi bosqich — ruhiy siljish — har doim keskin qaror yoki tashqi harakat bilan tugamaydi. Aksincha, Ibrohimova hikoyalarida siljish ko'pincha qahramonning vaziyatni avvalgidan boshqacha anglay boshlashida namoyon bo'ladi. Bu farq muhim, chunki psixologik taraqqiyotning badiiy mezoni "nima sodir bo'ldi?" degan savoldan "qahramon sodir bo'lgan narsani endi qanday tushunmoqda?" degan savolga ko'chadi. Shu tarzda ichki tajriba syujetning qo'shimcha qatlami emas, voqeaning ma'nosini belgilovchi markazga aylanadi.

Mazkur modelni qat'iy formula sifatida emas, tahliliy vosita sifatida tushunish lozim. "Farzand isi"da sezgi va xotira yetakchi bo'lsa, "Chorshanba uchun ko'ylak"da kutish va o'zini baholash, "Ikkinchi imkon"da xotira bilan qaror, "Voz kechilgan kitoblar"da esa predmet va o'zlikni qayta anglash oldinga chiqadi. Turli hikoyalarda komponentlarning nisbati o'zgaradi, biroq umumiy tamoyil saqlanadi: ichki ma'no tayyor holda berilmaydi, u qahramonning tashqi signalga javobi davomida yuzaga keladi.

Xulosa

Nodira Ibrohimova hikoyalarida ayol qahramonning ichki tajribasi bevosita psixologik tavsif orqali emas, tashqi signalning qahramon ongida shaxsiy ma'no kasb etishi orqali badiiy ifodalanadi. Hid, takrorlanadigan kun, kitob, eslash jarayoni yoki ruhiy bosim dastlab kundalik hayot unsuri bo'lib ko'rinsa-da, xotira va idrok bilan tutashganda qahramonning o'ziga hamda vaziyatga munosabatini o'zgartiradi.

Tahlil “Farzand isi”da sezgi xotirani hozirgi lahzaga olib kirishini, “Chorshanba uchun ko’ylak”da kutishning o’zini baholash bilan bog’lanishini, “Ikkinchi imkon”da ongli qaror va hissiy xotira o’rtasidagi ziddiyatni, “Voz kechilgan kitoblar”da esa predmetning avval chetga surilgan shaxsiy ehtiyojni qayta tanishga xizmat qilishini ko’rsatdi. “Talvasa”da ruhiy bosim voqelikning qahramon tomonidan qabul qilinish usuliga ta’sir etuvchi omil sifatida namoyon bo’ladi.

Shu asosda Ibrohimova nasridagi ichki tajriba “signal – ichki ma’nolanish – qayta baholash – ruhiy siljish” ketma-ketligi orqali izohlanishi mumkin. Bu ketma-ketlik qat’iy syujet formulasi emas, balki adibaning turli hikoyalarida sezgi, xotira, kutish va o’zlikni anglash qanday o’zaro ishlashini ko’rsatadigan tahliliy modeldir. Mazkur yondashuv ayol ruhiyatini tayyor xususiyatlar majmui sifatida emas, voqelik bilan munosabatda uzluksiz shakllanadigan individual tajriba sifatida talqin qilishga imkon beradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Head, D. The Modernist Short Story: A Study in Theory and Practice. – Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
2. Rimmon-Kenan, S. Narrative Fiction: Contemporary Poetics. 2nd ed. – London; New York: Routledge, 2002.
3. Ibrohimova, N. Chorshanba uchun ko’ylak // Sharq yulduzi. – 2023. – № 09. – B. 135–138.
4. Ibrohimova, N. Voz kechilgan kitoblar // Ziyouz.uz. – 27.06.2024. – Elektron manba, sahifalanmagan.
5. Ibrohimova, N. Farzand isi. – Tadqiqot korpusiga kiritilgan hikoya; nashr ma’lumoti aniqlashtirilmagan.
6. Ibrohimova, N. Ikkinchi imkon. – Tadqiqot korpusiga kiritilgan hikoya; nashr ma’lumoti aniqlashtirilmagan.
7. Ibrohimova, N. Talvasa. – Tadqiqot korpusiga kiritilgan hikoya; nashr ma’lumoti aniqlashtirilmagan.

Аннотация.

В статье анализируется художественное выражение внутреннего опыта женщины-героини в рассказах Нодира Иброхимовой через взаимосвязь памяти, чувственного восприятия, ожидания и психологического сдвига. Основное внимание уделяется последовательности, при которой внешний сигнал приобретает личностный смысл в восприятии героини, активизирует память или ассоциацию и меняет её отношение к ситуации. Делается вывод, что внутренний опыт в прозе писательницы разворачивается как динамический механизм «сигнал – внутреннее осмысление – переоценка – психологический сдвиг».

Ключевые слова:

женский образ, внутренний опыт, память, интуиция, ожидание, духовный сдвиг, психологизм, восприятие, художественная деталь, Нодира Иброхимова.

Abstract.

This article examines how female inner experience is artistically represented in selected short stories by Nodira Ibrohimova through the interaction of memory, sensory perception, expectation, and psychological change. The analysis focuses on a recurring sequence in which an external signal acquires personal meaning in the heroine’s perception, activates memory or association, and alters her relation to the situation. The study argues that Ibrohimova’s psychological poetics frequently develops through a dynamic pattern of signal, internal meaning-making, re-evaluation, and inner shift.

Keywords:

female image, inner experience, memory, intuition, expectation, spiritual shift, psychologism, perception, artistic detail, Nodira Ibrohimova.